

Bomba cu ceas a « copilăriei netrăite »

Fericiți cei ce surîd revăzîndu-și, cu ochii închiși, copilăria – vremea nemărginită, ritmată de joacă, de iubirea părinților, fără griji și temeri, plină de poveștile bunicilor și mîngîierile lor ! Pentru ceilalți – pentru cei mai mulți –, golurile din economia acestor rubrici nu se anulează de la sine. Dimpotrivă, cumulate, exacerbate, ele se regăsesc în frustrările și angoasele adulților, în dificultatea lor de a se adapta la schimbări. « Copilăria netrăită » îndeajuns se revoltă la maturitate și răscolește lumea adulților – cu propriii lor copii, unii sînt neînțelegători, indiferenți sau agresivi ; alții, dispuși să se apropie, sînt adesea depășiți de condiția de părinte, care cere timp și energie sufletească. La periferia societății, sărăcia și lupta pentru supraviețuire îi epuizează pe adulți ; la vârful piramidei sociale, responsabilitățile și stresul pentru menținerea poziției cîștigate mănîncă timp și uzează. Extremele ajung astfel să participe prea puțin la drumul parcurs de copil, iar dialogul între generații apucă arareori să se angajeze. La absențe și tăceri s-au adăugat zdruncinările suferite de societatea româ-

nească între 1800 și 2000, precum și nenumăratele transformări ale sistemului educativ. S-a instalat astfel un sentiment al instabilității mai solid decât o rocă și o stare de incertitudine al cărei disconfort nu face decât să sporească din pricina aplicării preferențiale a legilor și regulamentelor.

Paradoxal, deceniile de comunism au creat, totuși, o mică pătură stabilă, dar acea « stabilitate », așezată pe o impostură, nu a dat decât roade dramatice. I.D. Sîrbu scria cu amărăciune la sfîrșitul anilor '80 că « 30 % din populația țării aparține unei clase sociale foarte bine aranjată : cu diplome luate pe dai boje, cu copii și nepoți aranjați, cu rude, relații, vile, pașapoarte la dispoziție. Totul bazat pe ideea că nu poate fi schimbată și că puterea ei e veșnică. Chiar rotați, clanul rămîne la putere, tot ștab. Nu am văzut pînă acum nici un fost ștab la munca de jos. Și NICI UN COPIL al lor căzut la treaptă, admitere sau repartizare ».¹ Din păcate, copiii celorlalți, ai « prostimii », au îngroșat rîndurile experților în privațiuni și în acțiuni factice, precum defilare, careu, muncă patriotică, practică agricolă, iar copilăria ce le-a fost răpită revine acum în viața generațiilor adulte malformată cultural și spiritual. Să ne reamintim că, timp de două decenii cel puțin – după 1970 –, joaca a fost pentru mulți aproape evacuată din copilărie și înlocuită cu traumatizantele cozi la alimente. « Îmi amintesc cum, copil și adolescentă fiind, eram nevoită să stau ore în șir la coadă. Simțeam că ceva din existența mea se scurgea în mod irecuperabil și nu înțelegeam de ce alimentele se procură într-un mod atît de dureros. Nu înțelegeam de ce oameinii deveneau rigizi și răi cînd era vorba de mîncare și de ce se împingeau atît la cozile acelea. Uneori își aruncau vorbe urîte sau se luau la bătaie. »² Copiii, fragezi și intimidăți de înfomețării acelor timpuri, deveniseră cantități neglijabile : « De multe ori, în loc să ne desfășurăm joaca noastră prin parcurile de lîngă bloc, trebuia să mergem prin apropierea magazinelor

unde putea oricînd să sosească mașina cu marfă. [...] Problema era că nu se ținea cont dacă eram copii, dacă erau bătrîni la acea coadă, toți se îmbulzeau, parcă orbiți, cu frica de a nu rămîne fără respectivul aliment. »³ Cum ar fi fost oare posibil ca niște indivizi « indiferenți ca niște hidrocarburi fără inimă și familie »⁴ – cum îi vedea cu îndreptățire I.D. Sîrbu – să alcătuiască în cîtiva ani, după 1989, o societate democratică, înfloritoare ?!

După dispariția cumplitei presiuni colective, la prăbușirea regimului comunist, România posedă cîteva generații de copii îmbătîrniți, căci trebuie numărați aici și oamenii trecuți de 40 de ani, porniți – conștient și inconștient – să recupereze fragmente din copilăria lor netrăită, bucurii interzise odinioară. Adulții și copiii lor au trăit, mai bine de zece ani, laolaltă într-un timp oprit. S-a petrecut un lucru rar în istorie : o desincronizare a generațiilor. Mulți adulți continuă, de altfel, să consume cu satisfacție libertăți necunoscute în adolescența lor, împingîndu-și copiii în afara cercului preocupărilor imediate. Copiilor li se oferă simboluri – și mașina e unul dintre ele – pe temeiul acoperirii mimetice a frustrărilor resimțite cîndva de adulți (« tătucu' o să-ți dea o mașină, că tare greu i-a fost și lui fără automobil cînd era tînăr »). Deresponsabilizat ca educator de chiar copilăria sa, adultul zilelor noastre jubilează recuperînd timpul pierdut. Vrea să facă ce-l taie capul, « să fie liber » să trăiască bucuria prezentului, avînd iluzia că-l stăpînește și fiind scutit de interdicții absurde. Politic vorbind, regimul comunist s-a sfîrșit. Printre durabilele sale amare consecințe se găsește însă și o masă umană invalidată istoric, cu sarcini psihosociale pe care nu le poate rezolva matur și cu o configurație simbolică de tip infantil, la care nu poate și nu dorește să renunțe în favoarea maturizării. I.D. Sîrbu, cu darul înțelegerii și al formulei, vedea cum « copiii vorbesc și se comportă ca și cei mari – fiindcă cei mari se comportă și

vorbesc ca niște copii idiști, arierăți, dintr-un orfelinat în care plouă și ninge » și mare parte din viața noastră de azi îi validează concluzia : « Cuanțumul de copilărie netrăită se răzbună dacă ea nu e trăită la timpul său. »⁵

Nevoile familiei și nevoile copilului

Pînă nu demult, copiii creșteau în familiile românești mai puțin după posibilitățile acestora și mai mult în funcție de nevoile lor. În mediul rural, educația tradițională se orienta spre pregătirea pentru munca agricolă și creșterea animalelor, dar și spre comerțul local sau regional în cazul micilor meșteșugari. Părinții fuseseră, la rîndul lor, forțați în spiritul necesităților familiale și priveau cu destulă rezervă alternativa școlilor sătești de la finele secolului al XIX-lea. Sistemul instrucțiunii publice a fost, de aceea, obligat să aducă modificări programei și orarului, respectînd astfel cutumele sezoniere ale sătenilor, care nu voiau să se lipsească de brațele copiilor lor.

În lumea negoțului, mic sau mare, de la cel mai prăfuit tîrg și pînă la orașul reședință domnească, copiii erau pregătiți să preia îndeletnicirea familială aducătoare de venit. Scăpau acestei sorți fetele, rezervate menajului și gospodăriei – o școlire la pension putea interveni în cazul fiicelor de negustori bogați. Băieții însă nu se puteau sustrage destinului gata trasat de familie. Din biografia negustorului Stancu R. Becheanu (1826-1907) aflăm că « la 17 ani, după ce a învățat carte timp de cinci ani în orașul Slatina cu profesorul George Ardeleanu [...], s-a așezat la stăpîn la Dimitrie Gheorghiu și Nicolae Ion, lipscani, cu leafă de 350 lei pe an ». După opt ani, în 1851, Stancu își deschide prăvălie mai întîi asociat cu un negustor, iar din 1858 e stăpîn pe propria-i afacere. Pînă la mijlocul secolului al XIX-lea, după primii ani de școală urmați cu

dascălii mahalalelor pentru « scris, citit și socotit românește, cu litere chirilice și grecești »⁶, copiii neguțătorilor, ai funcționarilor și ai meșteșugarilor cu venituri medii făceau șapte ani de ucenicie în prăvălia părinților sau în cea a unui negustor. Începeau de jos, adică de la catalogarea mărfurilor, curățenia în depozit și prăvălie, și ajungeau la ținerea catastifului cu cheltuieli și venituri. După această perioadă de practică, începând de prin 1850, băieții care aveau de-acum 17-18 ani erau trimiși la Școala Comercială de la Viena sau Berlin. Făcându-și studiile, ei se ocupau îndeaproape de dezvoltarea afacerilor părintești, stabilind legături cu firme noi și cultivând relații cu cât mai mulți negustori locali.

În lumea boiernașilor, a dregătorilor domnești și a marilor latifundiari, inițierea în rol începea foarte devreme. Ea se împlinea prin lecții luate cu profesori particulari, aduși din Fanar sau din Balcani, iar după 1830-1840, din Franța, Austria sau Prusia. Marile familii nu făceau rabat la profesori și guvernante (acestea veneau din Ardeal, Austria, Franța, Anglia, Elveția, Germania, dar și din Rusia). Două tipuri de copilărie se desfășurau în paralel, la vârful și la baza piramidei, încă din secolul al XVII-lea : atunci, copiii de la mahala « să suia pă garduri, de să uita cum să bate războiul » de la 1632 dintre Matei Basarab și Radu Vodă Lupu, în timp ce « nepotul de soră al domnului » avea « funcția să poarte buzduganul și sabia domnului ».⁷ Copiii de domn erau instruiți de timpuriu pînă și în arta militară, dar nici educația lor umanistă nu era neglijată : din cei zece copii ai Brâncoveanului, « patru [erau] băieți ; al doilea dintre ei, în vîrstă de 14 ani, este bine instruit în limbile latină și greacă »⁸ – copilul avea să împărtășească soarta tragică a tatălui său în 1714.

Secolul al XVIII-lea a pus la grea încercare Țările Române, cu mulți ani de războaie, epidemii și perioade de foamete. În

vîltoarea schimbărilor de la sfîrșitul războiului ruso-turc, care durase șase ani, un meșteșugar bucureștean – Ioan Dobrescu – îi lăsa prin testament fiului său și o serie de povețe morale. Putem înțelege cum se strîngea inima unui părinte iubitor care scria : « Fiule, să te ferești de beție, de curvie, de hoție, de pizmă, de mînie, de înșelătorie, să nu mărturisești strîmb, să nu te bucuri de paguba altora, să nu rîzi de sărac, să iubești pe vecinul tău, să cinstești pe mai marele tău, să fii blînd și smerit, să nu trăiești fără socoteală, cînd vei vrea să cauți plimbare să cauți oameni deopotrivă, să nu te însoțești cu mișăii, să ceri sfat la oameni înțelepți și mai în scurt să te ferești de tot lucrul acela ce vatămă sufletul și trupul. »⁹

Nu toți părinții se îngrijeau îndeaproape de morala odraslelor și nu arareori, în primele decenii ale secolului al XIX-lea, Departamentul Trebilor din Lăuntru trimitea pe la vreo mănăstire « un fiu necuviincios față de mamă ». Cronicile vorbesc, în martie 1840, de Costache Săulescu, care, « după toate sfaturile ce i s-au făcut de către cîrmuire, nu a făcut nici un fel de părăsire despre netrebnicii, întrebuițînd și acum necuviințe față de mumă-sa » : drept urmare, acest minor din județul Mehedinți a fost trimis la Mănăstirea Strehaiia. Sentința spune că acolo tînărul « va sta mărginit pînă va da cuvenita încredințare de pocăință », iar pe întreaga perioadă a penitenței, trebuia să fie întreținut de către « muma numitului » cu « hrana și celelalte trebuincioase fiului său ». ¹⁰ Această încercare de a aduce un june zezec pe calea cea dreaptă pare să se fi înscris printre tradițiile locului, căci deja la începutul anului 1802, Maria Sterie, dintr-o mahala bucureșteană, cere ca fiul său vitreg, Constantin, să fie trimis « la o mănăstire, să nu piară sufletește și trupește, fiindcă au căzut la necuviincioase și netrebnice urmări ». Parohul mahalalei, « părintele vlădica Ileo-poleos », sprijină cererea Mariei către domnie de a-l trimite pe fiul neascultător în « surghiun la mănăstirea Mărgineni, să

șadă acolo în pază, în toată vremea, pînă-și va face Dumnezeu o milă cu dînsul de a se pocăi și a-și veni în firea ceea dreaptă a creștineștii omeniri ». Domnia a hotărît ca « ticălosul fecior » să fie trimis la mănăstire, fiind întreținut acolo « din pensia părintească », adică aducîndu-i-se hrană și îmbrăcăminte pe întreaga perioadă a detenției.¹¹

Nici fetele nu scăpau de pedepse : în 1800, o fată « neastîmpărată » era de ceva vreme în « surghiun la schitul Viforîta » și, pentru că « se află în patimă de boală », mama sa cerea domniei să o dezlege pe fiica sa de pedeapsă. Pedeapsa o primise pentru că, din pricina multelor « ei neastîmpărări prin fapte netrebnice nepărăsindu-se, s-au întîmplat iarăși dintr-ale ei căi necuviincioase de s-au făcut în trecutele zile gîlceavă în tîrg ». Alexandru Moruzi decide atunci ca fata « ertată să fie, în seama mumă-sii ».¹² Acest tip de sancțiune funcționa aidoma și un secol mai tîrziu : între 9 septembrie și 29 octombrie 1918, principele Carol – viitorul rege Carol al II-lea –, căsătorit la Odesa cu Zizi Lambrino în ianuarie 1918, este trimis în surghiun la Mănăstirea Horaița, într-o primă încercare de a-l desface dintr-o uniune considerată ilegală după legile românești.¹³

În mare măsură, în secolul al XIX-lea și în primele decenii ale secolului XX, poziția socială a familiei era determinantă pentru educația și viitorul copilului. Pentru familiile cu venituri modeste din mediul rural și urban, « învățătura și educarea prin cultură » a copiilor « nu era o preocupare obștească ». Odraslele imitau formula de viață a familiei, de care se îndepărtau arareori, fără a se simți prizoniere – cu excepția cazurilor « romantice » sau « senzaționale », care căpătau la iuțea o aură de legendă. Glorioșii « fii ai satului », personalitățile ivite din familii de plugari există, desigur, dar numărul lor este foarte redus.